

Otänkbart om skolan

Publicerad här den 15 april 2015

OM BARNKONVENTIONEN VAR LAG skulle man inför alla beslut om skolan tvingas välja det som är bäst för eleverna. Men nu är Barnkonventionen inte lag i Sverige. Därför blir många åtgärder som skulle få eleverna att lära sig bättre och må bättre aldrig av. Andras intressen får väga tyngre.

Här några exempel på förbättringar som behövs, men som i praktiken är otänkbara:

Slopa de graderade betygen

Varför då?

Eleverna lär sig sämre när de får betyg. Skolsvaga elever får ideligen veta att de misslyckas hur mycket de än anstränger sig, att de är sämre än sina klasskamrater. De tappar självförtroende och motivation och många slutar att anstränga sig. De mera framgångsrika eleverna inriktar sig mera på att få betyg än på att lära för livet. Denna kortsiktighet gör att de får mindre varaktig behållning av det de lär sig.

Eleverna mår sämre i en skola med betyg. En undersökning som Rädda Barnen har gjort visar att hälften av eleverna känner stress och oro för sina betyg. En tiondel av dem har någon gång umgåtts med självmordstankar. Personal i skolhälsovården vittnar man om en ökad psykisk ohälsa bland eleverna och om elever som skadar sig själva för att dämpa sin ångest. Socialstyrelsen och Bris ger liknande information.

Genom betygsspärren hindras närmare hälften av eleverna med lågutbildade föräldrar att gå det nationella gymnasieprogram som de skulle vilja gå på. Därigenom bidrar skolan till att klyftan mellan fattiga och rika i landet kommer att fördjupas ytterligare i framtiden.

Betygen används som urvalsinstrument för högre utbildning. Att sätta betyg är en myndighetsutövning. Betygen måste vara rättvisa. Men rättvisa kan de aldrig bli. Vissa skolledningar påverkar lärarna att sätta glädjebetyg för att man ska kunna dra till sig fler elever. Talföra elever och föräldrar kan snacka sig till högre betyg. Lärare tolkar målen och de svårbegripliga betygsriterierna på olika sätt. Elever med lärare som saknar legitimation får sina betyg satta av lärare som inte undervisat dem och som därför bara kan gå efter deras prestationer på betygsproven. Och så vidare.

Kravet på rättvisa betyg leder till att man i skolan prioriterar sådan inlärning som är lätt att mäta. Eleverna går därför till stor del miste om det värdefulla kunnande som inte går att mäta. Sådant kunnande som till exempel djupare förståelse av sammanhang och förmåga till kreativitet, kritiskt tänkande och samarbete.

Som urvalsinstrument till högre utbildning fungerar betygen dåligt. De säger inget om det kunnande, de egenskaper och de erfarenheter som krävs för att eleven ska klara såväl utbildningen som den följande yrkesutövningen. Bättre vore att låta varje mottagande utbildning utforma sina egna antagningsrutiner i stil med utbildningen till brandmän och skådespelare.

Betygen för med sig mycket stora kostnader. Kostnader för all den tid som lärare och elever måste lägga ned på alla betygsprov och nationella prov. Kostnader för alla ämbetsmän som tar fram detaljerade kursplaner, betygskriterier och nationella prov och som inspekterar skolor och kontrollerar betygsättningen. Allt detta drar med sig avsevärda kostnader som skulle kunna användas för att till exempel utveckla undervisningen och anställa fler lärare.

Varför inte?

Välutbildade och talföra föräldrar vill ha betygen kvar. De kan hjälpa sina barn till bra betyg. De ser betygen som en garant för att deras barn ska komma först i kön till eftertraktade utbildningar.

Det kan finnas lärare som behöver betygen som piska och morot för elever som inte vill lyssna på vad de har att säga.

Vi hade en skolminister som ansåg att lärande utan betyg var lika omöjligt som att hoppa höjd utan ribba. Han verkade omedveten om att eleverna lär sig mer före och vid sidan av skolgången än i skolan. Utan betyg. Att någon miljon vuxna människor i landet lär sig massor genom kurser av olika slag. Utan betyg. Att tiotusentals elever lärt sig lika mycket i Waldorf- och Montessoriskolor som eleverna i andra skolor. Utan betyg.

Trots att betygen inte fyller någon funktion utöver att sortera eleverna så kommer den ängsliga frågan om vad vi ska ha i stället om vi slopar betygen. Ett svar på den frågan ger jag i artikeln *Den betygsfria skolan* i boken [Tankeställare om skolan](#).

I de stora, alliansen närstående dagstidningarna applåderade man av politiska skäl Björklunds förslag om tidigare och mera fingerade betyg. Det bidrog till att forma en uppfattning hos allmänheten om att betygen är outhärliga. De politiker på vänsterkanten som insett betygens skadeverkningar tiger nu av rädsla att förlora röster.

Halvera antalet matematiklektioner

Varför då?

Enligt Skolverkets föreskrifter ska eleverna i grundskolan få 1 140 lektionstimmar i matematik. Det är fler än vad so-ämnena historia, geografi, religionskunskap och samhällskunskap får tillsammans (885). Det är också fler än vad de estetiska ämnena idrott, bild och musik får tillsammans (1 052).

Det sägs att alla elever måste kunna så mycket mer matematik i framtiden. Fem matematikprofessorer klargjorde i en debattartikel i Dagens Nyheter att »sanningen är ju att de flesta medborgare klarar sig med mycket lite matematik«. De pekade på den stress och sortering av eleverna som skolmatematiken leder till. Det är kanske en tiondel av eleverna som kommer att behöva kunna en matematik utöver de fyra räknesätten, enkel procenträkning, överslagsberäkning, lite statistik och en enkel ekvation. Det vill säga sådan matematik som eleverna i folkskolan fick lära sig. Då hette ämnet räkning.

Vad är det då för matematik som man säger att alla elever behöver kunna? Skolverkets kunskapskrav för *godkänt betyg* i årskurs nio innehåller bland annat följande:

Eleven kan lösa olika problem i bekanta situationer på ett i huvudsak fungerande sätt genom att välja och använda strategier och metoder med viss anpassning till problemets karaktär samt bidra till att formulera enkla matematiska modeller som kan tillämpas i sammanhanget. Eleven kan välja och använda i huvudsak fungerande matematiska metoder med viss anpassning till sammanhanget för att göra beräkningar och lösa rutinuppgifter inom aritmetik, algebra, geometri, sannolikhet, statistik samt samband och förändring med tillfredsställande resultat.

I vilken situation måste eleverna senare i livet kunna formulera matematiska modeller och välja metoder? Vem kommer att ha nytta av att kunna potensuttryck och algebra eller att kunna bestämma ytan av en parallelogram och volymen av en cylinder? Detta är bara några av de kunskaper som man krävt att alla elever i årskurs nio ska kunna för att få godkänt betyg i matematik.

Undervisningstiden i grundskolan är begränsad. Om tiden används för en undervisning som är mindre meningsfull för eleverna så sker det på bekostnad av en undervisning som är mera meningsfull. Matematiken har blivit till en gökunge som tränger ut andra ämnen ur »skolboet«. Därtill kommer att överkraven på matematikkunskaper bidrar till att mer än tiotusen elever årligen hamnar i ett utanförskap där de varken får plats i gymnasiet eller i arbetslivet.

Varför inte?

Matematiklärarna har en mycket stark ämnesförening som har lyckats bra med att hugga för sig av lektionsutrymmet. Den lär protestera mot varje minskning av ämnets timtal. Man har fått bra draghjälp av de märkliga Pisa-undersökningarna.

Björklund har lutat sig mot Pisa när han krävt fler timmar i matematik i grundskolan och i lärarutbildningen, liksom när han kräver mer av betyg. Om Pisa publicerade 83 professorer och skolledare från tolv länder i The Guardian ett öppet brev. I brevet protesterar de mot det inflytande som Pisa-testen har fått och de effekter som de har på undervisningen i deltagarländerna. Bland annat kritiserar de att testen snedvrider skolans mål, minskar lärarnas frihet och professionella utrymme, stressar både skolor, lärare och elever och lockar till kvicka fixar.

Matematiklärarna har lyckats få många inom politiken och allmänheten att tro på två myter. Dels att alla måste kunna så mycket mer matematik i framtiden. Så är det inte. Dels att studier i matematik skärper intellektet. Så är det inte heller.

Inför religionskritik i skolan

Varför då?

En ung Göteborgare återkom efter att ha stridit för den Islamiska staten, IS. Han ansåg att det var rätt att skära halsen av otrogna. Själv ville han gärna dö som martyr. Då skulle han få ta med sig sexton släktingar till paradiset, och där skulle han få förlusta sig med oskulder. Han ville gärna offra sitt liv i kampen mot de otrogna i väst.

Han är inte ensam. Omkring treundra ungdomar som gått i svenska skolor har värvats att strida för IS. Trettio av dem har redan stupat i striden. De har indoktrinerats och utbildats till krigare och terrorister. Hur ska man kunna hindra att ännu fler svenska ungdomar blir Jihadkrigare? Och hur ska man kunna hindra att dessa återvänder till Sverige och utför terrorhandlingar här?

En av skolans viktigaste uppgifter är att lära eleverna kritiskt tänkande. Att ifrågasätta det som utges för att vara sant. Skolan skulle kunna spela en viktig roll i försvaret mot indoktrineringen från IS. Man skulle kunna så tillräckligt starka tvivel om IS löften om belöningar i paradiset för att ungdomarna skulle dra sig för att offra sina liv i denna kamp.

Varför inte?

En komplikation är att detta skulle leda till att även Bibelns budskap ifrågasattes. Man skulle skaka om grundvalarna för den kristna tron. Eleverna skulle inse att innehållet i trosbekännelsen inte är mera verklighetsförankrat än löftena om en härlighet i paradiset för dem som blir martyrer för IS.

Många i tidigare generationer har lärt sig att inte ifrågasätta trosbekännelsen; de har utsatts för en systematisk indoktrinering. Dopet, söndagsskolan, aftonbönerna, bordsbönerna, morgonbönerna i skolan, kristendomsundervisningen, konfirmationen, husförhören, vigseln och begravningsakten. Om påståendena om Guds existens och livet efter detta upprepas tillräckligt många gånger blir de till sanningar.

Fortfarande deltar mängder av människor regelbundet i gudstjänster i kyrkor och genom radio och TV. De mumlar med i trosbekännelsen och sänder böner och tacksägelser till den Gud som de tror finns. För dem är det otänkbart att låta eleverna i skolan ifrågasätta den kristna trons grundvalar. För de politiker som bestämmer är det lika otänkbart. De vågar inte utsätta sig för risken att förlora kristna väljare.

Ta bort löneskillnaderna mellan lärare som gör samma jobb

Varför det?

Efter mönster från näringslivet har skolans arbetsgivare, med stöd från fackliga organisationer, bestämt att det ska ges individuella löner efter prestation åt lärarna. Detta för att sporra lärarna till ytterligare ansträngningar. Att några lärare får särskilda arvoden för extra insatser har alltid förekommit och accepterats av alla. Men den differentierade lönen innebär något annat. Den uppfattas av många lärare som en kvalitetsstämpel.

Det händer något inuti en lärare som genom lönekuvertet stämplat som sämre än sina kolleger. I de flesta fall förlorar hen i självkänsla och arbetsglädje och därmed också i förmåga att lyckas väl i arbetet med eleverna. Detta särskilt när hen uppfattar lönesättningen som orättvis. Om man sett till vad som sker i lärarnas tankar och känslor, hade man aldrig infört lönedifferentieringen. Då hade man funnit andra sätt att uppmuntra och motivera. Sätt som kom alla lärare till del. Då skulle många lärare ha fått behålla sitt självförtroende och sin lust för jobbet. Och då skulle ingen lärare behöva hålla inne med kritiska synpunkter och idéer om förändringar på arbetsplatsen av rädsla för att dessa sätter spår i lönebeskedet.

För att råda bot på kunskapsbristerna hos de svagpresterande eleverna har man nu låtit tillsätta förstelärartjänster. De ska tillfalla särskilt bra lärare. Dessa ska få femtusen kronor mer i lön i månaden. Härigenom blir löneskillnaderna mellan lärarna ännu större. Frågan är hur det kommer att påverka samarbetsklimatet på skolorna. Frågan är också om det leder till att eleverna lär sig bättre. Vilka lärare ska anses särskilt bra? Vem ska bestämma det och hur ska det gå till?

Att döma av uttalanden från Björklund och Skolverket är det förmodligen att lära ut från katedern som avgör hur duktig en lärare är. Men de svagpresterande eleverna behöver inte något katederlejon till lärare. De behöver framför allt lärare som lyssnar på dem. Som är ambitiösa i sina lektionsförberedelser och som kan organisera självständigt arbete på ett bra sätt. Som har humor och är rättvisa. Som bryr sig om eleverna. Som ser vilka elever som behöver hjälp och som frågar efter om någon elev verkar ovanligt trött eller ledsen. Det är sådana lärare som de svagpresterande eleverna behöver som förstelärare. Men det är tveksamt om de kommer att få det.

Risken är att det är akademiska och andra pappersmeriter som avgör vilka lärare som ska få tjänsterna. Enmansutredaren bakom förstelärartjänsterna har uttalat att man med dem hoppas kunna locka tillbaka många av de omkring tvåtusen forskarutbildade lärare som saknar en fast anställning i högskolorna.

I värsta fall tillsätter man förstelärare som förespråkar en undervisning som försvårar för skolsvaga elever att lära sig. Samarbetsklimatet på skolan lär heller inte bli bättre när någon lärare ska anses förmer än andra och ha högre lön. Detta särskilt om kollegerna har svårt att upptäcka hens kvaliteter.

Varför inte?

Näringslivet har genom OECD fått stöd i sina krav på att lärarna ska ges differentierade löner efter prestation och att skolorna ska konkurrensutsättas.

Det har länge funnits berättigade krav på att lärarna ska ha högre lön. För myndigheterna blev det billigare att låta en liten del av lärarna få högre lön. Lärarorganisationerna bejakade karriärtjänsterna och såg dem som ett steg i rätt riktning. Inte som ett sätt att slippa de mycket större lönekostnader som skulle bli följderna om alla lärare fick högre lön.

Efter den massiva svartmålning av skolan som Björklund och andra har ägnat sig åt sjönk lärarnas status. Tillströmningen av studenter till lärarutbildningarna minskade. Befordringstjänsterna sågs som ett lockbete för att få studenter med höga betyg att välja lärarbanan. Man

insåg inte att smarta studenter snabbt skulle inse att chansen för just dem att få någon av de fåtaliga tjänsterna med högre lön var minimal.

Att nu ändra på de beslut som tagits och bryta ingångna avtal och överenskommelser är svårt. Men för elevernas och de andra lärarnas skull borde man i alla fall försöka.

Betygen, matematiken, religionen och lärarlönerna är bara några av de områden i skolan som behöver ifrågasättas. Det finns många fler. Fundera gärna på vad som talar för följande reformförslag och vad som kan hindra att de genomförs:

Gör Barnkonventionen till lag

Slopa läxorna

Gör om lärarutbildningen till en praktisk yrkesutbildning

Skrota systemet med lärarlegitimationer

Sverige ska inte delta i Pisa-undersökningarna

Kräv att forskarna i pedagogik redovisar på vad sätt deras resultat hjälper elever att lära sig bättre

Se till att det är de mindre talföra eleverna som kommer till tals vid utomstående skolbesök och intervjuer

Kräv särskilda skäl för att låta elever byta från den skola som ligger närmast till en annan skola

Ersätt Skolinspektionen med en myndighet som ägnar sig åt skolutveckling